

الیزابت ویشنیک^۱

با پایان جنگ سرد و هادی‌سازی روابط با چین، اغلب سیاستمداران روسیه، تهدیدات عمده‌ای را که روسیه با آن مواجه می‌باشد داخلی می‌دانند. مسأله این است که آیا فدراسیون روسیه یکپارچه باقی خواهد ماند و از نظر اقتصادی ثروتمند خواهد شد؟ از اواسط دهه ۱۹۹۰، شورای امنیت روسیه، مکرراً به تهدید امنیتی مهاجرت غیرقانونی از آسیا، آفریقا و خاورمیانه به روسیه، توجه نشان داده است. در پاسخ به این نگرانی بود که مفهوم جدید روسیه از امنیت ملی که در مه ۱۹۹۷ تدوین شد، بر ضرورت حفظ تمامیت ارضی کشور تأکید نمود. به‌رغم منافع بسیار مشارکت استراتژیک با چین، سیاستمداران روس نسبت به آنچه که بسیاری به عنوان بمب ساعتی جمعیتی در مرزهای شرقی روسیه می‌نامند، اظهار نگرانی می‌کنند.

مشکلات ناشی از حضور مهاجران آسیایی در قلمرو روسیه، تعهد روسیه به ایفای یک نقش فعال در آسیا را بی نتیجه می‌سازد. در سال ۱۹۹۲، سیاستمداران روسیه سیاست خارجی خود را با تأکید دوجانبه بر آسیا و غرب طرح‌ریزی نمودند، ولی این استراتژی تاکنون در عمل با مشکل مواجه شده است. روسیه شاید یک قدرت در پاسیفیک باشد، ولی هنوز قدرت برتر پاسیفیک نیست و این مسأله به علت محدودیت‌های خود ساخته توسط این کشور بر همگرایی با آسیا می‌باشد.^(۱)

نواحی وسیع شرقی روسیه، که خاور دور روسیه را شامل می‌شود^(۲)، یک پایگاه عمده اروپایی را در شمال شرق آسیا تشکیل می‌دهد. از دهه ۱۹۳۰، مجموعه‌ای از

۱. الیزابت ویشنیک (Elizabeth Wishnick) پژوهشگر بخش علوم سیاسی و روابط بین‌الملل کالج برنارد در دانشگاه کلمبیای آمریکا است. این مقاله برگرفته از مجله SAIS Review، زمستان و بهار سال ۲۰۰۰، توسط آقای خلیل شیرغلامی به فارسی ترجمه شده است.

منازعات باعث جدایی خاور دور روسیه از حیات اقتصادی مابقی حاشیه پاسیفیک شده است. حتی با وجود بهبود روابط روسیه و چین و پایان جنگ سرد، اراده سیاسی جهت پایان دادن به جدایی مصنوعی روسیه از آسیا، نتوانسته است حریف روندهای مخالف اقتصادی و جمعیتی در خاور دور روسیه شود. رکود اقتصادی و جریان جمعیت از حاشیه‌های شرقی روسیه به سوی مناطق مرکزی، باعث ایجاد بیم از هجوم مهاجران چینی فعال در امور اقتصادی و بازگشت کره‌ای‌ها از تبعید در آسیای مرکزی شد. این دگرگونی‌ها سیاستمداران مسکو و مقامات مرزی محلی را وادار کرد تا مقررات و کنترل‌های ویزایی جدیدی را جهت استفاده از کارگران خارجی، به‌ویژه چینی‌ها و کره‌ای‌ها تدوین نمایند. مقامات منطقه‌ای تلاش می‌کنند تا همگرایی اقتصادی خاور دور روسیه را با حاشیه پاسیفیک توسعه دهند، ولی از عواقب اجتماعی، اقتصادی و سیاسی این مسأله به‌ویژه اتکا بیش از حد به نیروی کار مهاجر آسیایی بیم دارند. سیاستمداران منطقه‌ای، بیشتر از همکارانشان در مسکو که گسترش روابط اقتصادی چین و روسیه را به‌عنوان یک عامل با اهمیت در سیاست آسیایی خود تلقی می‌کنند، بین بازار آزاد نیروی کار و از دست دادن احتمالی کنترل سیاسی و اقتصادی بر حاشیه مرزهای روسیه و چین یک رابطه مشاهده می‌کنند. نتیجه این مسأله تأثیرات مهمی بر اقتصاد خاور دور روسیه و همچنین بر نقش روسیه در آسیا در قرن آینده خواهد داشت. گرچه فقدان منابع سرمایه‌گذاری در هر دو سوی مرز روسیه و چین به‌عنوان بزرگترین مانع جهت همکاری اقتصادی منطقه‌ای به‌شمار می‌رود^(۳)، نگرانی در مورد مناطق مرزی روسیه از اینکه از نظر اقتصادی و جمعیتی توسط چین بلعیده شود، تلاش‌های سیاستمداران را در مسکو و پکن جهت بهره‌برداری از فرصت‌های موجود در تجارت و مبادلات نیروی کار پیچیده‌تر کرده است.

برخوردهای گذشته و نگرانی‌های فعلی

سابقه برخوردهای روسیه با آسیایی‌ها در قرن گذشته، میراثی از بی‌اعتمادی را برجای

گذاشته که هنوز تصورات عمومی را شکل می‌دهد. به‌ویژه نظرات تاریخی متفاوت در مورد مرز چین و روسیه، باعث بدبینی روسیه در مورد مهاجرت غیرقانونی چینی‌ها شده است. مطابق تفسیر روسی مسأله سلسله کینگ^۱ با امضای معاهدات آیگون^۲ در ۱۸۵۸ و پکن^۳ در ۱۸۶۰، آزادانه قلمرو شمال رود آمور^۴ و شرق رود آسوری^۵ را به امپراتوری روسیه واگذار کرد. چینی‌ها اظهار می‌دارند که حکومت ضعیف کینگ چاره‌ای جز تن دادن به خواسته‌های توسعه‌طلبانه همسایه قوی خود روسیه نداشته است. این مسایل مرزی در مشاجره چین و شوروی در طول دهه ۶۰ به شدت بروز پیدا کرد، و گرچه دنگ شیائو پینگ و میخائیل گورباچف در دیدار ۱۹۸۹ جهت عادی‌سازی روابط متعهد شدند تا «گذشته را فراموش کرده و آینده جدیدی بگشایند»، تفسیر چینی از تاریخ مرزی برخی تحلیلگران معاصر روسیه را بر آن می‌دارد که بیم داشته باشند که یک چین قوی‌تر ادعا بر مرزهای شرقی روسیه را زنده خواهد ساخت.^(۴)

تا دوره استالین، سرزمینهای هم‌مرز منچوری و کره میزبان هزاران چینی و کره‌ای و تعداد کمتری ژاپنی بود.^(۵) به‌رغم بی‌اعتمادی پنهانی به ساکنان آسیایی، روس‌ها با حضورشان بخاطر نقش برجسته آنها در کشاورزی، تجارت خرد و صنایع کوچک، مدارا می‌کردند. نگرانی استالین در مورد امکان نفوذ جاسوسان ژاپنی، باعث اخراج ۱۹۰۰۰ نفر از ۲۵۰۰۰ چینی و تبعید ۱۳۵۰۰۰ نفر از ۱۶۵۰۰۰ کره‌ای از خاور دور روسیه به آسیای مرکزی در سال ۱۹۳۷ شد.^(۶) بین سالهای ۱۹۴۵ و ۱۹۴۷ جمعیت جدید آسیایی به طور اجباری در خاور دور روسیه اسکان داده شد و ۶۰۰۰۰۰ نفر از اسیران ژاپن و نیمی از ۴۰۰۰۰۰ نفر ساکنان ژاپنی و کره‌ای ساخالین جنوبی و جزایر کوریل در برنامه‌های کار اجباری از جمله ساخت راه‌آهن، صنایع چوب، معدن و ساختمان، به کار گماشته شدند. بیش از ۶۰۰۰۰ نفر از اسیران ژاپن در اردوگاه‌های کار

1. Qing

2. Aigun

3. Peking

4. Amur

5. Ussuri

شوروی مردند و بقیه در ۱۹۸۵ به ژاپن برگشتند.^(۷) در طول جنگ سرد، خاور دور روسیه در مقابل تهدیدات بالقوه ایالات متحده و ژاپن با استحکامات نظامی تقویت شد و پس از اختلاف چین و شوروی در اواسط دهه ۱۹۶۰، به یک پایگاه نظامی عمده علیه چین تبدیل شد. در زمانی که همسایگان آسیایی اتحاد شوروی در حال توسعه زمین‌های اقتصادی لازم برای رسیدن به رشد مبتنی بر صادرات بودند، خاور دور روسیه با جای دادن پایگاه‌های زیردریایی‌ها، ناوها و هواپیماها، در حال تبدیل به پادگان نظامی مسکو در پاسیفیک بود و پس از درگیری‌های مرزی چین و شوروی در سال ۱۹۶۹، شمار نیروهای نظامی در این منطقه جهت حفاظت از مرزهای شوروی در مقابل تجاوز چین افزایش یافت.

گورباچف قول داد که با تبدیل ولادی‌وستوک^۱ به یک مرکز مهم اقتصادی در حاشیه پاسیفیک، تمام این مسایل را تغییر دهد. او در یک سخنرانی در جولای ۱۹۸۶ در ولادی‌وستوک خواستار تجدید حیات اقتصاد خاور دور روسیه و بهبود روابط با چین شد.^(۸) تلاش‌های گورباچف و دنگ شیائوپینگ جهت تجدید روابط چین و شوروی در دهه ۱۹۸۰ نهایتاً منجر به غیرنظامی کردن تدریجی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی خاور دور روسیه، به ویژه تجارت مرزی با چین که از ۱۹۶۶ متوقف بود شد.

شوریه
ژوهرشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

سیاست خارجی متعادل

تقریباً بلافاصله پس از اینکه شیائوپینگ و گورباچف در مه ۱۹۸۹ به عادی‌سازی روابط پرداختند مجموعه‌ای از وقایع غیرمنتظره بین‌المللی روابط جدید چین و شوروی را به محک آزمایش گذاشت. اعتراضات دانشجویان چینی در میدان تیان‌آن‌من در طول دیدار رهبر شوروی از پکن صورت گرفت، واقعه‌ای که تا حدودی از اصلاحات سیاسی گورباچف الهام گرفته بود، و البته تمایل به چنین تأثیرگذاری در میان رهبران چین نیز از میان نرفته بود. در حقیقت زمانی

1. Vladivostok

که کمونیستهای افراطی شوروی در ۱۹۹۱ دست به کودتا زدند، نشانه‌هایی از حمایت چین از آنها وجود داشت. دموکراتها در دولت جدید بوریس یتسین که سرکوب وحشیانه دانشجویان در میدان تین آن من توسط دولت چین و گرایش این دولت را به عاملان کودتا در مسکو به یاد می‌آوردند، نسبت به توسعه بیش از حد روابط با پکن بی‌میلی نشان داده و در عوض توجه اصلی خود را به همکاری با غرب متمرکز نمودند.

البته از سال ۱۹۹۲، زمانی که پرستیژ بین‌المللی روسیه در حال نزول بود و ناامیدی از کمک اقتصادی غرب منجر به دگرگونی در موضعگیری‌های طرفدار غرب در سیاست خارجی و اقتصادی شد، سیاستمداران روسیه تلاش کردند تا نقش کشور خود به‌عنوان یک قدرت آسیایی را مورد توجه قرار دهند. از آن زمان روسیه همانند نشان ملی خود، دو عقاب نوک‌دار، تأکیدی مساوی بر منافع خود در غرب و در آسیا قرار می‌دهد، همانگونه که یتسین در نخستین دیدار خود از پکن در سال ۱۹۹۲ گفت: «ما خواهان روابطی متعادل و مساوی با اروپا و آسیا هستیم».^(۹) به‌علت ادامه بن‌بست با ژاپن بر سر جزایر کوریل و برخی مشکلات مهم در روابط دوجانبه با کره جنوبی، تلاشهای روسیه برای ایفای یک نقش فعال‌تر در آسیا، بر توسعه روابط دوستانه با چین متمرکز شده است و این روابط نزدیک از سال ۱۹۹۶ به «مشارکت استراتژیک»^۱ معروف شده است.^(۱۰) اجماع قابل توجهی در دوائر سیاسی مسکو وجود دارد مبنی بر اینکه از این مشارکت حداکثر بهره‌برداری صورت گرفته است. بیشتر مرز طولانی چین با روسیه در سال ۱۹۹۷ تعیین حدود شد؛ اقدامات اعتمادسازی مرزی که قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان را نیز شامل می‌شود، اجرا شده‌اند؛ چین از ورود روسیه به جامعه همکاری اقتصادی پاسیفیک^۲ در ۱۹۹۸ حمایت کرد؛ و پکن در حال حاضر دومین خریدار تسلیحات از روسیه و همچنین یک منبع مهم حمایت از مواضع مسکو در بسیاری از مسایل بین‌المللی می‌باشد.

با پایان جنگ سرد و عادی‌سازی روابط با چین، اغلب سیاستمداران روسیه، تهدیدات

1. Strategic Partnership

2. APEC

عمده‌ای را که روسیه با آن مواجه می‌باشد داخلی می‌دانند. مسأله این است که آیا فدراسیون روسیه یکپارچه باقی خواهد ماند و از نظر اقتصادی ثروتمند خواهد شد؟ از اواسط دهه ۱۹۹۰، شورای امنیت روسیه، مکرراً به تهدید امنیتی مهاجرت غیرقانونی از آسیا، آفریقا و خاورمیانه به روسیه، توجه نشان داده است.^(۱۱) در پاسخ به این نگرانی بود که مفهوم جدید روسیه از امنیت ملی که در مه ۱۹۹۷ تدوین شد، بر ضرورت حفظ تمامیت ارضی کشور تأکید نمود.^(۱۲) به‌رغم منافع بسیار مشارکت استراتژیک با چین، سیاستمداران روس نسبت به آنچه که بسیاری به عنوان بمب ساعتی جمعیتی در مرزهای شرقی روسیه می‌نامند، اظهار نگرانی می‌کنند.

تضاد بین دستاوردهای فوق‌العاده چین در ظرف ۲۰ سال اصلاحات اقتصادی با بی‌ثباتی اقتصادی و سیاسی گسترده در روسیه برای برخی ناظران در روسیه دردناک می‌باشد. آنها عادت کرده بودند که چین را به عنوان یک «برادر کوچک» در جنبش کمونیسم بدانند تا اینکه از آن به عنوان یک قدرت در حال ظهور یاد کنند. به‌علاوه بازگشایی مرز چین و روسیه، بیم‌هایی را در مورد احتمال مهاجرت گسترده چینی‌ها به خاور دور کم‌جمعیت روسیه برانگیخته است. پدیده‌ای که به اعتقاد برخی ناظران، می‌تواند منجر به کنترل عملی اقتصادی چین بر مناطق مرزی شود. در حالی که بیش از یکصد میلیون نفر در استانهای شمال شرقی چین زندگی می‌کنند، جمعیت در خاور دور روسیه همسایه با این مناطق از ۸ میلیون نفر در سال ۱۹۹۱، امروز به ۷/۵ میلیون نفر رسیده است. اطلاعات مبهم در مورد مهاجرت چینی‌ها و گزارشهای تحریک‌آمیز رسانه‌ها - مبنی بر اینکه در هر نقطه‌ای از روسیه از چندین هزار تا ۵ میلیون چینی به‌طور غیرقانونی زندگی می‌کنند - بدبینی دایمی در مورد مقاصد چینی‌ها را تشدید کرده است، به‌رغم اینکه از سیاست مشارکت استراتژیک یلتسین با چین حمایت همه‌جانبه صورت می‌گیرد.

خاور دور روسیه به سوی آسیا می‌نگرد

در شرایطی که سیاستمداران و صاحب‌نظران مسکو مشغول بحث فلسفی در مورد روسیه

به‌عنوان یک کشور آسیایی بودند، خاور دور روسیه شاهد نتایج واقعی گشایش سریع به روی آسیا در اوایل دهه ۱۹۹۰ بود. با پایان جنگ سرد، ولادی‌وستوک که زمانی یک پایگاه دریایی بسته بود، مجدداً به روی خارجیانی که به تدریج برای بستن قرارداد اکتشاف منابع طبیعی می‌آمدند، بازگشایی شد. در سالهای ۱۹۹۱ و ۱۹۹۲، خاور دور روسیه به‌طور ناگهانی با تأمین‌کنندگان سنتی محصولات غذایی و مواد مصرفی در روسیه اروپایی، با توجه به قطع ارتباطات اقتصادی و هزینه‌های بالای حمل و نقل قطع ارتباط نمود. خاور دور روسیه که از حمایت‌های دولت فدرال سر خورده بود، به همگرایی اقتصادی با حاشیه پاسیفیک به عنوان راه‌حل توسعه‌نیافتگی منطقه روی آورد.

در ابتدا، رهبران منطقه تلاش‌های خود را بر گسترش تجارت و معاملات مشترک با چین متمرکز نمودند. قسمت عمده تجارت با چین در طول این دوره، تجارت تهاتری بود که به‌وسیله بازرگانان سیار از استانهای شمال شرقی چین صورت می‌گرفت. در سال ۱۹۹۳، تجارت مرزی بیش از $\frac{2}{3}$ کل تراز تجاری ۷۱۶۸ میلیارد دلاری چین و روسیه را تشکیل می‌داد. (۱۳)

این تحرک در تجارت مرزی کوتاه مدت بود. گرچه سیاستمداران روسیه و چین طبیعت مکمل اقتصادهای خود را درک می‌کردند - روسیه از منابع طبیعی و ماشین‌آلات برخوردار است که چین فاقد آنها می‌باشد. در حالی که چین کالاهای مصرفی و مواد غذایی تولید می‌کند که خاور دور روسیه با کمبود آنها مواجه می‌باشد - تراز تجاری چین و روسیه در سال ۱۹۹۴، ۳۴ درصد افت نمود که متأثر از رکود سریع در تجارت مرزی بود. این رکود به‌وضوح در مناطق خاور دور روسیه نظیر استان آمورسکایا^۱ دیده می‌شود. این منطقه که تا ۲۹ درصد از تجارت خارجی آن وابسته به تجارت مرزی با چین می‌باشد، از سقوط کلی نرخ تجارت به میزان ۶۴ درصد در سال ۱۹۹۴ صدمه دید. تجارت چین و روسیه هنوز نتوانسته به سقف سال ۱۹۹۳ برگردد و با میزان ۵/۴۸ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۸، هنوز با ۲۰ میلیارد دلاری که یلتسین و

1. Amurskaia

جیانگ‌زمین در سال ۱۹۹۶ برای تجارت چین و روسیه در قرن بیست‌ویکم ترسیم کرده بودند، فاصله بسیار زیادی دارد. تجارت مرزی چین و روسیه در اثر سقوط فاحش به دلایل متعدد، ضربه شدیدی دریافت کرد. از جمله این دلایل مدیریت ناکارآمد در هر دو کشور، اعمال قوانینی جدید در رابطه با تجارت مرزی، کاهش تقاضا در چین برای صادرات سنتی روسیه نظیر مصالح ساختمانی، و رشد تقاضا در روسیه جهت کالاهای مصرفی با کیفیت بهتر بود.^(۱۴) با وجود اینکه ساکنان خاور دور روسیه به تجارت مرزی با چین برای تأمین مایحتاج ضروری وابسته بودند، آنها خیلی زود از عواقب جغرافیایی - اقتصادی هجوم مهاجران چینی به مناطقی که قبلاً بسته بود بیمناک شدند. انکای بیش از حد به محصولات چینی می‌توانست منجر به وابستگی بیش از حد به چین و کنترل اقتصادی حاشیه‌های ضعیف روسیه توسط چین شود. یک راه‌حل ایجاد تنوع در شرکای اقتصادی منطقه‌ای بود. در اواسط دهه ۱۹۹۰، دیگر کشورهای حاشیه پاسیفیک به‌ویژه کره جنوبی، ژاپن و ایالات متحده، شروع به رقابت برای در اختیار گرفتن سهمی از بازار مصرفی شرق دور روسیه نمودند. البته به همان اندازه که بازگشایی مرز تجاری روسیه و چین، باعث ایجاد بیم از مهاجرت غیرقانونی غیرقابل کنترل چینی‌ها به خاور دور روسیه شد، بهبود روابط اقتصادی با کره جنوبی در اوایل دهه ۱۹۹۰ نگرانی در مورد بازگشت احتمالی هزاران کره‌ای تبعید شده در آسیای مرکزی را به مناطق خاور دور برانگیخت.

اقدامات جهت محدود کردن مهاجرت آسیایی‌ها

گسترش سریع تجارت مرزی با چین در سالهای ۱۹۹۲ و ۱۹۹۳ یک برنامه عمده برای مناطق مرزی روسیه و چین بود، که بیشتر به دلایل امنیتی بیش از سه دهه بسته شده بود. برای مثال، در حالی که در سال ۱۹۸۸ تنها ۶۲۳۳ مورد عبور از مرز در استان آمورسکایا، منطقه‌ای محصور در خشکی در مرز چین گزارش شده بود، در سال ۱۹۹۲، ۲۸۷۲۱۵ مورد عبور از مرز صورت گرفته بود.^(۱۵) واردات و صادرات منطقه نیز به‌طور کامل به سوی بازار چین جهت‌گیری

شد. در سالهای ۱۹۹۲ و ۱۹۹۳، زمانی که ناظران چینی به آن دوره «داغ» تجارت مرزی اطلاق کردند، تاجران مجاز بودند تا در طول مرز چین و روسیه بدون داشتن ویزا سفر کنند. در ابتدا ساکنان هر دو سوی مرز از توسعه سریع تجارت مرزی به عنوان یک راه حل جهت مشکلات اقتصادی شان استقبال کردند، ولی حمل و نقل، تسهیلات اقامت و مکانیزم های مدیریتی ضروری برای حمایت از تجارت به شدت ناقص و ناکارآمد بودند. نظم ضعیف در دو سوی مرز، تبهکاران و کاسبان متقلب را قادر ساخت که از بازگشایی ناگهانی مرز بهره برداری کنند. به زودی بازارهای جدید تجارت سیار با جرم و جنایت همراه گشت.

از سال ۱۹۹۴ مشخص گردید که خاور دور روسیه در چارچوب «منطقه گرایی آزاد»^۱ شامل جریانهای چندجانبه سرمایه، مواد و نیروی کار - که مشخصه روابط اقتصادی در حاشیه پاسیفیک است، نمی گنجد. همزمان با باز شدن مناطق مرزی روسیه به منظور همکاری اقتصادی با همسایگان آسیایی، روس ها از این مناطق که از لحاظ اقتصادی در حال رکود بودند خارج می شدند. از سال ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۸، جمعیت خاور دور روسیه سالانه به طور متوسط ۴/۳ درصد کاهش یافت.^(۱۶) روس هایی که در آنجا باقی می ماندند با بیکاری در صنایع دفاعی و معدنی آشفته روبرو شده و از ورود نیروی کار ارزان خارجی اظهار خشم می کردند، گرچه چینی ها و کره ای ها در حوزه هایی مانند کشاورزی که با کمبود نیروی کار روبرو بود، مشغول به کار می شدند.^(۱۷) ساکنان روس تازه فقیر شده، که زمانی با حقوق های دولتی خود به راحتی زندگی می کردند از اینکه مجبور بودند محصولات ارزان قیمت را از تاجران چینی خریداری کنند ناراضی بودند، چون فکر می کردند این تاجران از گرفتاری آنها سوء استفاده می کنند. در اواسط سال ۱۹۹۳، مطبوعات محلی در خاور دور روسیه مملو از مقالاتی بودند که «گسترش آرام»^۲ چین را محکوم کرده و خواهان اقداماتی جهت برخورد با این مسأله بودند، با این بیم که کارگران و بازرگانان چینی به مثابه تأیید مجدد کنترل عملی چین بر مناطقی هستند که در اواخر قرن

1. Open Regionalism

2. Quiet Expansion

نوزدهم توسط امپراتوری روسیه از آنها گرفته شده بود. نگرانی در مورد حضور مهاجران آسیایی، باعث اختلاف در مورد تعداد آنها شده است بر طبق اطلاعات قابل قبول از مؤسسه تحقیقات اقتصادی خاباروفسک^۱، حتی در سالهای ۱۹۹۲ و ۱۹۹۳ یعنی دوره اوج تجارت مرزی بین روسیه و چین، بین ۵۰۰۰۰ تا ۸۰۰۰۰ چینی در خاور دور روسیه کار می‌کردند، که شامل ۱۰۰۰۰ تا ۱۵۰۰۰ کارگر قراردادی و ۱۰۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰ دانشجو در مبادلات بلندمدت، نیز می‌شد. اطلاعات پلیس حاکی از این بود که بین ۵۰۰۰ تا ۶۰۰۰ چینی در ناحیه پریمورسکی^۲ و ناحیه خاباروفسک^۳ به‌طور غیرقانونی زندگی می‌کردند.^(۱۸) اقدامات جهت محدود کردن مهاجرت چینی‌ها و کره‌ای‌ها به شرق دور روسیه، نشانه زودرسی از محدودیتها بر آزادی منطقه در همکاری اقتصادی با همسایگان آسیایی آن بود.

مهاجرت چینی‌ها به خاور دور روسیه

پس از اینکه مسکو بر بهبود روابط با چین پافشاری کرد، مقامات منطقه‌ای در خاور دور روسیه از ایجاد مقررات جدید جهت کنترل روابط منطقه‌ای چین و روسیه حمایت کردند. در واکنش به شکایات روزافزون مناطق مرزی روسیه از تجارت سیار بی‌قاعده، روسیه و چین در اول ژانویه ۱۹۹۴ تصمیم گرفتند تا به دوران کوتاه تجارت بدون ویزا پایان دهند و بار دیگر ویزای تجاری را برای بازرگانان اجباری سازند. همچنین محدودیت‌های جدیدی بر استفاده از نیروی کار قراردادی خارجی در روسیه جهت کار ساختمانی و کشاورزی وضع شد.

علاوه بر قوانین جدید دولت فدرال، مقامات منطقه‌ای در نواحی مرزی روسیه خود شروع به اقدام جهت جلوگیری از مهاجرت غیرقانونی چینی‌ها کردند. مقامات ناحیه پریمورسکی، از بیم این که بازرگانان سیار ممکن است با ملحق شدن به گروه‌های توریستی

1. Khabarovsk

2. Primorskii

3. Khabarovskii Kari

ساختگی که موضوع مقررات جدید ویزا نبودند این مقررات را دور بزنند، در آوریل ۱۹۹۴ قانونی را تصویب کردند که تعداد هتل‌های مجاز به پذیرش توریستهای خارجی را محدود می‌کرد و کنترل‌های بیشتری بر گروه‌های توریستی چینی قرار می‌داد. تحت مقررات جدید، آژانس‌های مسافرتی باید تضمین نمایند که توریستهای چینی تنها به مقاصد مشخصی سفر کرده و فقط برای مدتی که در ویزای آنها مقرر شده در روسیه اقامت خواهند کرد.^(۱۹) نگرانی عمومی در مورد شمار عظیم چینی‌های ساکن در روسیه به‌طور غیرقانونی، مقامات منطقه‌ای در ناحیه پرمورسکی و ناحیه خاباروفسکی را واداشت تا به پاکسازی بازارها و شرکت‌های توریستی از مهاجران غیرقانونی توسط پلیس - موسوم به «عملیات مربوط به خارجیان»^۱ - اقدام نمایند. این اقدامات که به‌طور متناوب از سال ۱۹۹۴ اجرا شده‌اند، نشانه‌ای از نقض شدید مقررات ویزای روسیه نشان نداده‌اند. بر طبق اطلاعات اداره مهاجرت ناحیه پرمورسکی در سال ۱۹۹۷، از ۲۸۷۰ چینی خواسته شد تا به علت نقض مقررات ویزا منطقه را ترک کنند، بیشتر به این خاطر که با ویزاهای توریستی به انجام کارهای تجاری می‌پرداختند. در همان سال ۱۲۴ چینی به‌خاطر تخلفات مشابه ویزایی در ناحیه خاباروفسک متخلف شناخته شدند و این رقم در سال ۱۹۹۸، تنها ۱۰۰ نفر بود.^(۲۰) گرچه مقامات منطقه‌ای ادعا می‌کردند که تجسس‌های پلیس علیه شهروندان چینی هدف‌گیری نشده بود، اکثر افرادی که توقیف شده‌اند، چینی بوده‌اند.

مقامات چینی از اقدامات جهت قانونمند کردن تجارت مرزی حمایت کرده‌اند. آنها شدیداً به ادعاهای روسیه در این مورد که پکن مهاجرت غیرقانونی را ترغیب می‌کند، اعتراض کرده‌اند. در حقیقت انتقاد از مقامات استانی در هیلونگ جیانگ^۲ به خاطر مدیریت ضعیف تجارت مرزی، علت تغییرات در رهبری این استان در سال ۱۹۹۶ بود و باعث چنان محدودیتهای شدید در مورد صدور گذرنامه جهت سفرهای خارجی شد که بازرگانان از دشوار شدن کار خود شکایت می‌کردند.^(۲۱) علاوه بر این، مقامات چینی نیز با مشکلات مشابهی در

1. Operation Foreigner

2. Heilongjiang

مورد اعمال خلاف توسط روسهای ساکن در چین روبرو شده و یک مبارزه تبلیغاتی علیه عبور غیرقانونی از مرز انجام داده‌اند.^(۲۲) با این حال، رهبران چین اظهار نگرانی کرده‌اند که تلاشها جهت جلوگیری از مهاجرت غیرقانونی، ممکن است باعث نقض حقوق شهروندان چینی که به عنوان بازرگان یا توریست به‌طور قانونی به روسیه سفر می‌کنند، شود.^(۲۳)

مهاجرت کره‌ای‌ها به خاور دور روسیه

در سال ۱۹۹۱، حدود ۱۵۰۰۰ کره‌ای در خاور دور روسیه زندگی می‌کردند و تقریباً ۴۰۰۰۰ نفر از آنها در قزاقستان، ازبکستان، تاجیکستان و دیگر مناطق روسیه باقی مانده بودند. در اوایل سال ۱۹۹۳، انجمن اتحاد تمام کره‌ای‌ها، از بوریس یتسین و مقامات ناحیه پریمورسکی درخواست کردند تا به کره‌ای‌های آسیای مرکزی اجازه دهند تا مجتمع‌هایی در یک منطقه ویژه که اختصاص به کشاورزی و صنایعی مانند چوب داشت، ایجاد کنند.^(۲۴) چند ماه بعد، پارلمان روسیه، تحت فشار قرار دادن روسهای کره‌ای در دوران استالین را نامشروع دانسته و حقوق آنها جهت توسعه ملی و فرصتهای برابر در اعمال آزادی سیاسی‌شان را به رسمیت شناخت. این امتیازات به روسهای کره‌ای حق داد تا بر یک مبنای فردی به محل‌های قبلی سکونتشان بازگردند.^(۲۵) مصوبه مذکور، بلافاصله باعث عکس‌العمل منفی در ناحیه پریمورسکی شد. مقامات محلی گفتگو در مورد اسکان مجدد [کره‌ای‌ها] را تا زمانی که تمام طرفهای ذینفع مسأله را به شکل کامل‌تر مورد بحث قرار دهند، به تأخیر انداختند.^(۲۶)

با تصویب قانون اول جولای ۱۹۹۳ در مورد مردم تحت فشار، روسهای کره‌ای در واقع نوعی غرامت دریافت می‌کردند که شامل حمل و نقل و خانه‌سازی با تخفیف می‌شد.^(۲۷) از آن زمان، چند هزار نفر کره‌ای، جهت کار در بخش کشاورزی به خاور دور روسیه بازگشته‌اند، ولی اغلب کره‌ای‌ها ترجیح داده‌اند تا در آسیای مرکزی بمانند. به‌رغم نگرانی در ناحیه پریمورسکی بر

این مبنا که شمار روزافزون کره‌ای‌های ساکن، تقاضای خودمختاری خواهند کرد، هیچ تلاش سازمان‌یافته‌ای با این هدف مشاهده نشده است. (۲۸)

تا حدودی مهاجرت غیرقانونی مهاجران چینی و کره‌ای، مسایلی در حال پیچیده شدن هستند. برخی از بازرگانان سیار چینی متهم به اقامت غیرقانونی در مناطق مرزی روسیه، از لحاظ قومی کره‌ای و اهل واحد خودمختار یان‌بیان^۱ در استان جیلین^۲ هستند. این شهروندان چینی به زبان کره‌ای تکلم می‌کنند و راحت‌تر می‌توانند به همگرایی با جوامع کره‌ای در خاور دور روسیه بپردازند. حتی در مکانهای تجاری در ولادی‌وستوک و خاباروفسک، تعداد کمتری از کره‌های چینی که در فروش مواد غذایی متخصص هستند، از هموطنان پُر شمار ترهان^۳ خود که کالاهای مصرفی می‌فروشند و غالباً اهل استان هیلونگ‌جیانگ می‌باشند، جدا هستند.

دیدگاههای منفی در مورد کره‌ای‌ها در خاور دور روسیه، با عزایب اجتماعی غیرقابل انتظار یک توافق ویژه بین کره شمالی و روسیه که استفاده از کارگران کره شمالی در صنعت چوب در ناحیه خاباروفسک را تنظیم می‌کرد، تقویت شد. برخی از اهالی کره شمالی که تحت شرایط مخوف در اردوگاههایی که به وسیله پلیس مخفی کره شمالی اداره می‌شد کار می‌کردند، به قاچاق مواد مخدر و دیگران جرایم می‌پرداختند. (۲۹) موافقتنامه مذکور منقضی شده و امروز تعداد محدودی از کارگران کره شمالی با قرارداد پروژه‌های ساختمانی استخدام شده‌اند. اتباع کره شمالی همانند هم‌تایان چینی خود تا حدودی به کار قاچاق می‌پردازند، ولی حضور آنها درجه مشابه بدبینی را ایجاد نکرده است، و این به علت حضور محدودتر و قانونی آنها و ضعف کلی اقتصاد کره شمالی است که از تبدیل این کشور به عاملی جهت نقشه‌های توسعه‌طلبانه در خاور دور روسیه جلوگیری می‌کند.

1. Yanbian
3. Han

2. Jilin

اثرات سیاسی و اقتصادی مهاجرت آسیایی‌ها

سیاستمداران مسکو در سخنرانی‌های خود قول می‌دادند که خاور دور روسیه به روی تجارت و همکاری با حاشیه پاسیفیک باز باشد، ولی واقعیت به شکل پیچیده‌تری تغییر کرد. تعهدات دولت یلتسین جهت حمایت از توسعه خاور دور روسیه در عمل انجام نشده‌اند و منطقه ناگزیر شده که خود راهش را به سوی بازارهای آسیایی پیدا کند. این به مفهوم تبدیل کردن قابلیت‌های منطقه‌ای به سرمایه - فروش منابع طبیعی مانند نفت، گاز، مواد معدنی، چوب و ماهی - جهت پرداخت در ازای محصولات مورد نیاز به‌ویژه کالاهای مصرفی و مواد غذایی از چین بوده است. گرچه سیمای مکمل اقتصادهای خاور دور روسیه و شمال شرق چین، برای اقتصاددانان و سیاستمداران منطقی می‌نماید، تبادل منابع در ازای دریافت کالا در مناطق مرزی روسیه، حقیقت پیشرفت چین و نزول روسیه را تقویت می‌کند و باعث ایجاد یک ملی‌گرایی پنهان با محتوای غالباً ضدچینی می‌شود. رهبران سیاسی منطقه‌ای، مانند فرماندار ناحیه پرمورسکی، ایوگنی ناز درانتکو^۱، با مهارت احساسات ضدچینی در رسانه‌ها را تحریک کرده‌اند تا در مناقشه خود با مسکو بر سر کمک‌های مالی به پیروزی دست یابند.^(۳۰) از سال ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۵، انتقاد از مسایل مربوط به تجارت مرزی (به‌ویژه مهاجرت غیرقانونی از چین) با مخالفت در مناطق مرزی روسیه با هرگونه تعیین حدود بخش شرقی مرز چین و روسیه که متضمن بازگشت این منطقه به چین باشد، همراه بود. گرچه در سال ۱۹۹۷ بیشتر مرز چین و روسیه تعیین حدود و علامت‌گذاری شد، نگرانی‌ها در مورد عواقب اجتماعی - اقتصادی ادامه جریان مهاجران آسیایی به خاور دور روسیه همچنان ادامه دارد. در جولای ۱۹۹۹ فرماندار ناحیه خاباروفسکی، ویکتور ایشائف^۲ به نخست وزیر وقت سرگئی استپاشین^۳ در مورد «اشغال صلح‌آمیز» خاور دور روسیه توسط چینی‌ها و کره‌ای‌ها هشدار داد.^(۳۱) تلاشها جهت محدودیت حضور آسیایی‌ها در خاور دور روسیه، تأثیرات مخربی بر اقتصاد منطقه داشته است.^(۳۲) بسیاری از مناطق در شرق دور

1. Evgenii Nazdratenko
3. Sergei Stepashin

2. Victor Ishaev

روسیه با کمبود روزافزون نیروی کار در بخش‌های خاص به‌ویژه کشاورزی و ساختمان روبرو هستند، ولی استخدام کارگران خارجی از کشورهای آسیایی همسایه مورد بحث و جدال می‌باشد، به دلیل این نگرانی که آنها تلاش خواهند کرد تا پس از پایان دوره کار خود در روسیه بمانند. این در حالی است که توسعه نیافتگی کشاورزی منطقه منجر به وابستگی به محصولات غذایی وارداتی با قیمت بالاتر می‌شود و فرصتها جهت ایجاد صنایع تبدیلی غذایی جدید را که می‌تواند منبعی برای اشتغال روسهایی که از بخشهای ماشین‌سازی بیرون می‌آیند باشد، محدود می‌کند.

حساسیت در مناطق روسیه نسبت به عواقب اجتماعی استفاده از نیروی کار چینی از همکاری اقتصادی منطقه‌ای چین و روسیه جلوگیری کرده و برگرفتناری سیاستمداران در مسکو و پکن افزوده است. با توجه به کمبود منابع سرمایه‌گذاری هم در خاور دور روسیه و هم شمال شرق چین، اشتغال کارگران چینی در صنایع معدنی روسیه، ابتدا به عنوان تأمین‌کننده بهترین فرصت جهت همکاری اقتصادی با منفعت دوجانبه تلقی می‌شد. ولی مقامات منطقه‌ای در روسیه از تبدیل شدن به «تأمین‌کننده جهان سومی منابع» برای چین تنفر دارند و بیم دارند که اتکای ریشه‌ای به نیروی کار چین اثرات مضر بر تعادل جمعیتی منطقه بگذارد.

در حقیقت، نگرانی در مورد تعادل منطقه‌ای جمعیتی و اقتصادی نامطلوب بین چین و روسیه مقامات منطقه‌ای در ناحیه پرمورسکی و ناحیه خاباروفسک را بر آن داشته تا همکاری با تعدادی از کشورها را به‌ویژه ایالات متحده، ژاپن و کره جنوبی، گسترش دهند. مقامات منطقه‌ای روابط اقتصادی خارجی خود را متنوع ساخته‌اند تا کالاهای بهتری را برای بازار مصرفی متمایز خود فراهم کنند و روابط با چین را با ایجاد همکاری با دیگر همسایگان آسیایی متعادل نمایند. در زمانی که رهبران مسکو و پکن دلایل مشترکی در مخالفت با آنچه که هژمونی آمریکا در امور جهانی می‌دانند، دارند، در خاور دور روسیه، مقامات منطقه‌ای تلاش می‌کنند تا فشارهای اقتصادی و جمعیتی چین در حال قدرتمند شدن را با بهبود روابط با ایالات متحده و دیگر همسایگان در حاشیه پاسیفیک، خنثی نمایند.

یادداشتها

1. Alexei Bogaturov, «The Soviet Union: A Pacific Power?», in Anne de Tinguy, ed., *The Fall of the Soviet Empire* (New York: Columbia University Press, 1997) p.374.
2. The Russian Far East is made up of eight regions: Amur Oblast. the Chukhotka Autonomous Okrug. the Jewish Autonomous Oblast, Kamchatka Oblast. Khabarovskii Krai. the Koriak Autonomous Oblast, Magadan Oblast, Primorskii Krai, the Republik of Sakha, and Sakhalin Oblast.
3. I examine Sino-Russian regional cooperation in detail in «Chinese Perspectives on Cross- Border Relations», in Sherman Garnett. cd., *Rapprochement or Rivalry?* (Washington, D.c.: The Brookings Institution, October 1999).
4. For an example of this view, see Vladimir Miasnikov, *Dogovornymi stat'iami utverdili* (Moscow and Khabarovsk: Russian Academy of Sciences, 1997) pp.467-473.
5. John J.Stephan. *The Russian Far East: A History* (Stanford: Stanford University Press, 1994) pp.71-80.
6. Ibid., pp.212-213.
7. Ibid., pp.247-249.
8. Mikhail Gorbachev, «Gorbacheva M.S. na torzhestvennom sobranii. posviashchennom vriucheniu Vladivostoka ordena Lenina, July 28, 1986, in M.S. Gorbachev, *Izbrannye rechi i stat'i Tom 4*, (Moscow: Izdatel'stvo politicheskoi literatury, 1987) p.13.
9. Yeltsin's press briefing, December 18, 1992, Russian Television Network, in FBIS (Central Eurasia), December 21, 1992, p.4.
10. The following discussion is drawn from Elizabeth Wishnick, *Mending Fences with China: The Evolution of Moscow's China Policy, 1969-99*, forthcoming (Seattle: University of Washington press, 2000) chapter Eight.
11. «Nelegal'naia immigratsiia ugrozhaet natsional'noi bezopasnosti Rossii», *Segodnia*, November 5, 1999, p.2.

12. Ivan Rybkin, «O Kontsepsii natsional'noi bezopasnosti Rossii», *Nezavisimaia Gazeta*, April 29, 1997, pp.1-2.
13. Border trade refers to trade carried out by regional trade organizations in the Russian Far East and the Chinese northeast. It does not include trade by individuals (Known as the shuttle trade).
14. For a discussion of the problems facing border trade, see Lu Nanquan, «Fazhan liangguo jingmao guanxi de duice jianyi», in Xue Jundu and Lu Nanquan, eds., *Zhong E Jing Mao Guanxi*, (Beijing: CASS, 1999) pp.255-267.
15. Galina Vitkovskaia and Zhanna Zaonchkovskaia, «Novaia Stolypinskaia politika na Dal'nem Vostoke Rossii», in Galina Vitkovskaia and Dmitrii Trcnin, *Perspektivy Dal'nevostochnogo regiona: mezhsranovye vzaimosdeistviia*, (Moscow: Moscow Carnegie Center, 1999) pp.96-97.
16. Vitkovskaia and Zaonchkovskaia, p.84.
17. With the collapse of the Soviet economy, continued reliance on imports of food products from western parts of the Soviet Union proved too expensive because of high rail tariffs and the Russian Far East was obliged to revive an underdeveloped agricultural sector.
18. Vitkovskaia and Zaonchkovskaia, p.84.
19. Nikolai Nepsha, «Kitaiskie turisti stanoviatsia rossiiskimi prestupniki», *Vladivostok*, July 7, 1994, p.2.
20. Yurii Avdeev and Sergei Pushkarev, etal, «Migratsionnaia situatsiia i rynki truda v primorskom krac», p.67; and Stanislav Khodakov, «Immigratsiia i immigratsionnaia politika v Khabarovskom Krae», in Galina Vitkovskaia and dmitrii Trenin, eds., *Perspektivy Dal'nevostochnogo Regiona: Naselenie, Migratsiia, Rynki Truda*, Working Papers Issue 2, Moscow Carnegie Center, 1999.
21. Heilongjiang Vice- Governor Wang Zongzhang, «Heilongjiang shen bianjing difang

- jingji maoyi shishi yu duice yanjiu, «unpublished paper presented to Harbin conference, June 11, 1996, pp.10-20.
22. Gai Jindong and Li Daijun, «Border Defense Guards Clamp Down on Illegal Border Crossing», Renmin Ribao, January 6, 1995, p.4, in FBIS-CHI-95-012, p.36.
23. Foreign Minister Qian Qichen's speech at Moscow, Xinhua, June 28, 1994, in FBIS-CHI-94-126, June 30, 1994, p.8.
24. Vladivostok, January 21, 1993, p.3. in RA Report No.15, July 1993, pp.162-3.
25. TASS, April 1, 1993.
26. TASS, April 12, 1993.
27. Yonhap, July 6, 1993, in FBIS-SOV-93-128, July 7, 1993, p.26.
28. Interview with Vladimir Li, Vice-President of the Soviet Korean's Association, and Director of Asian Studies, Diplomatic Academy, Moscow, April 12, 1999.
29. Boris Reznik, «Severokoreiskii geroinovyi sied», Izvestia, December 17, 1996. p.5.
30. Viktor Larin, Kitai i Dal'nyi Vostok Rossii, (Vladivostok: Dal'nauka, 1998) p.74. Larin is the director of the Institute of History in Vladivostok.
31. Aleksandr Babakin and Aleksandr Shinkin, «Tridstat' shest' granits Rossii», Rossiiskaia Gazeta, July 10, 1999, p.4.
32. In a recent study by the Moscow Carnegie Center, Several prominent scholars concluded that for the Russian Far East to develop economically, a long-term policy regulating the use of Chinese labor would be necessary. See for example, Vitkovskaia and Zaonchkovskaia, opcit., p.117; Vilia Gel'bras, «Kitaiskii Vopros vnutrennei vneshnei politiki Rossii», p.70' and Pavel Minakir, «Integratsiia rossiiskogo Dal'nego Vostoka v ATR i SVA: vozmozhnosti i real'nosti», p.22; in Vitkovskaia and Trenin, eds., Perspektivy Dal'nevostochnogo regiona: mezhstranovye vzaimodesviia, op.cit.